

GIBÁRTI SÁRA¹**Az élelmiszerbiztonság értelmezése válságövezetekben****Possible Interpretations of Food Security in Crisis-affected Areas****Absztrakt**

Jelen tanulmány célja annak bemutatása, hogy az élelmiszerbiztonság milyen értelmezési kereteket nyújthat a háborús konfliktus által sújtott térségekben, különös tekintettel napjaink válságövezeteire. Az alapfogalmak tisztázása mellett a vizsgálódás során kiemelt figyelmet kapott a háborús konfliktusok és az élelmiszerbiztonság kapcsolatának körül járása. Hangsúlyos ezeken felül annak vizsgálata, hogy az élelmiszerbiztonság különböző szegmensei hogyan jelennek meg napjaink háborús övezeteiben. A tárgyalt problémakör vizsgálata a releváns szakirodalom elemzésén túl a kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi szervezetek jelentéseinek, adatainak elemzésére épül.²

Kulcsszavak: élelmiszerbiztonság, háborús övezetek, alultápláltság

Abstract

The purpose of this paper is to introduce the possible interpretations of food security in crisis-affected areas with a particular focus on nowadays' warzones. Beyond the basic concepts of food security the correlation between hunger and conflict are discussed. Furthermore the paper reviews the appearance of the different segments of food security in today's conflict zones. The examination of this issue is mainly based on the analysis of relevant reports of international organizations dealing with the concerned issue.

Keywords: food security, war zones, undernutrition

¹ Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program, doktorandusz - University of Pécs, Interdisciplinary Doctoral School, Doctoral Program of Political Science, PhD student, E-mail: gibarti.sara@pte.hu ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6180-7559>

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

BEVEZETÉS

Az ENSZ az ezredfordulón újtára indított Millenniumi Fejlesztési Céljaiban, valamint a 2015-ben azokat felülvizsgáló Fenntartható Fejlesztési Célokban elsődleges helyen szerepel – különös tekintettel a fejlődő térségekben – a mélyszegénység és az azzal szoros korrelációban álló éhezés különböző formáinak radikális csökkentése.³ Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezetének (*Food and Agriculture Organization of the United Nations – továbbiakban: FAO*) jelenleg elérhető, legfrissebb adatai szerint világszerte 815 millióan nem jutnak megfelelő mennyiségű és minőségű ételhez, amelyből 498 millió ember él háborús konfliktus sújtotta térségben. Ebből csaknem 124 millió embert fenyegetnek az „élelmiszer-bizonytalanság”⁴ azon formái (súlyos akut és krónikus ételmisszerválság, éhínség), amelyek azonnali beavatkozást, nemzetközi segítségnyújtást igényelnek.⁵ Ez a szám több az elmúlt évekhez képest, amely elsősorban a klímaváltozással, valamint a válságövezetek számának megnövekedésével, az évek óta tartó, megoldatlan és eskaláló fegyveres konfliktusokkal, polgárháborúkkal magyarázható.⁶

ÉLELMISZERBIZTONSÁG: DIMENZIÓK, MEGHATÁROZÁSOK

Mielőtt kitérnénk az „élelmiszer-bizonytalanság” (*food insecurity*) különböző szegmenseire, célszerű röviden tisztázni, mit értünk ételmisszertbiztonság (*food security*) kifejezés alatt. Tekintettel arra, hogy az „élelmiszer-bizonytalanság” napjaink egyik legjelentősebb globális kihívásai közé tartozik, az elmúlt néhány évtizedben a fejlődő térségek kihívásaival és fejlesztési segélyezéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek (pl. Világbank, ENSZ szakosított szervei) rendszeresen definiálták az ételmisszertbiztonság fogalmát.⁷ Az 1996 novemberében megrendezésre került Világételmezési Találkozón (*World Food Summit*) elfogadott cselekvéstervezetében található az első olyan komplex megfogalmazás, amely – a korábbi meghatározásokkal ellentétben – nem csupán az elegendő ételmisszer fontosságát veszi figyelembe, de hangsúlyozza az egyéni preferenciákat, igényeket; a biztonságos és tápanyagdús étel jelentőségét is, valamint az ételmisszerek eléréshez szükséges gazdasági és fizikai feltételeket. Az akcióterv kiemeli emellett, hogy az ételmisszertbiztonság egyéni,

³ United Nations: UN Millennium Campaign

⁴ A tanulmány további fejezeteiben gyakran használt „élelmiszer-bizonytalanság” kifejezés az ételmisszertbiztonság, az ételmisszerhez való hozzáférés, az ételmisszerrel való ellátottság megszűnésére, megszűnésének veszélyeire vonatkozik. A vonatkozó angol nyelvű szakirodalomban a *food insecurity* kifejezés használatos.

⁵ FAO – IFAD – UNICEF – WFP – WHO: The State of Food Security and Nutrition in the World 2017 – Building Resilience for Peace and Food Security, FAO, Rome, 2017, 29.

⁶ Uo.

⁷ Food and Agricultural Organization of the United Nations: Trade Reforms and Food Security, Chapter 2., FAO, Rome, 2003.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

háztartási, nemzeti, regionális és globális szinten egyaránt értelmezendő és vizsgálandó.⁸ A FAO a globális „élelmiszer-bizonytalanságról” készült 2001. évi jelentésében a Világ-élelmészeti Találkozó cselekvéstervezetében említett élelmiszerbiztonságra vonatkozó feltételrendszer kiegészült a szociális vonatkozással.⁹ A fenti meghatározással (meghatározásokkal) összhangban négy pillér szolgálhat az élelmiszerbiztonság elemzésére:

- elérhetőség (*availability*): az élelem fizikai elérhetősége az adott térségben, amely magába foglalja mind a háztáji termelést, mind az élelmiszerimportot, az élelmiszerkészleteket, valamint az élelmiszersegélyeket;
- hozzáférhetőség (*access*): a háztartások képessége az élelmiszer hozzájutásához, beszerzéséhez, amely történhet háztáji termelés, vadászat, halászat, megvásárlás, csere vagy élelmiszersegélyek/adományok által;
- hasznosítás (*utilization*): az elérhető és hozzáférhető élelmiszer hasznosításának elosztása, módja és mértéke egy adott háztartásban (felhasználás, tárolás, higiénés körülmények stb.);
- stabilitás, kiszámíthatóság (*stability*): élelmiszerbiztonság; az első három pillér fenntartása az élelmiszerválsághoz vezető rizikófaktorok minimalizálásával (gazdasági és politikai instabilitásra, háborús konfliktusokra, kedvezőtlen időjárási viszonyokra való reagálás képességének fejlesztésével).¹⁰

1. ábra: Az élelmiszerbiztonság négy pillére (Forrás: World Food Programme, 2009. [7] alapján szerkesztette a szerző)

⁸ Food and Agricultural Organization of the United Nations: Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action, World Food Summit, Rome, 1996.

⁹ Food and Agricultural Organization of the United Nations: The State of Food Security in the World 2001. FAO, Rome, 2002.

¹⁰ World Food Programme: Emergency Food Security Assessment Handbook, Rome, 2009, 22-24.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

A fentiekből következik, hogy egy vagy több pillér hiánya „élelmiszer-bizonytalansághoz”, élelmiszerválságokhoz, súlyosabb esetben éhínséghez vezet.¹¹ Különbséget kell tennünk ugyanakkor az „élelmiszer-bizonytalanságok” között tartamuk és intenzitásuk alapján, hiszen mindegyik különböző okokra vezethető vissza, emellett az eltérő időtartamú és mértékű „élelmiszer-bizonytalanságok” differenciált válaszlépéseket, segítségnyújtási módszereket igényelnek.¹²

A hosszú távú vagy *krónikus* „élelmiszer-bizonytalanság” (*chronic food insecurity*) leginkább a hosszan tartó szegénység, elszegényedés, a bevételszerzési lehetőségek hiányából eredeztethető.¹³ A krónikus „élelmiszer-bizonytalanság” ideje alatt az érintett lakosság hosszan fennálló élelmiszerhiánytól sújtott, amely legfőképpen a megnövekedett csesemőhalandóság, valamint a rosszul- és alultápláltság magas arányából figyelhető meg.¹⁴

A rövid távú, átmeneti élelmiszerhiány (*transitory food insecurity*) főként a rövid távú sokkhatások (gazdasági válságok, politikai instabilitás, fegyveres erőszak, háborús konfliktusok, szélsőséges időjárási körülmények stb.), az élelmiszerek elérhetőségének és hozzáférhetőségének fluktuációja, valamint az élelmiszerárak, az élelmiszertermelés és a bevételek időről-időre történő ingadozása mentén alakulhat ki.¹⁵

A hirtelen fellépő, időszakos élelmiszerhiányra a nemzetközi szakirodalomban és az élelmezés problémakörével foglalkozó nemzetközi szervezetek által használatos az „akut élelmiszer-bizonytalanság” (*acute food insecurity*) megnevezés, amely érzékelteti a lakosság egy bizonyos részét érintő probléma súlyosságát. Az akut élelmiszerhiány különböző szintjeinek meghatározására jött létre az az ötfokozatú skála (*Integrated Food Security Phase Classification – továbbiakban: IPC*¹⁶), amely segítségével a vizsgált területeken mérhető mind az akut, mind a krónikus „élelmiszer-bizonytalanság” intenzitása.¹⁷ Emellett az IPC elősegíti az élelmiszerszegélyezéssel kapcsolatos hatékonyabb döntéshozatalt, valamint a célzottabb segélyallokációt. Az akut élelmiszerhiány ötfokozatú skálájának alábbi részletes ismertetéséből jól megfigyelhető, hogy mely tulajdonságok jellemzik az egyes szinteket. Valamint az is látható, hogy a különböző fokozatok esetében különböző válaszlépésekre van szükség: az akut „élelmiszer-bizonytalanság” 1-es és 2-es szintjénél az

¹¹ Food Security Information Network: Global Report on Food Crises, FSIN, 2018, 11.

¹² Devereux, Stephen: Chronic or transitory hunger: how do you tell the difference? SENAC Brief, No. 3, World Food Programme, July 2006.

¹³ Uo.

¹⁴ Crow, Ben: Understanding famine and hunger, In: Allen, Tim – Thomas, Alan (eds.): Poverty and Development into the 21st Century, Oxford University Press, 2000, 51-53.

¹⁵ Sen, Amartya K.: A fejlődés mint szabadság, Európa Könyvkiadó, 2003, 252.

¹⁶ Az IPC kivitelezését és végrehajtását tizenhárom, a kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi kormányközi és civil szervezet végzi, amelyek közé tartozik többek között az UNICEF, a FAO, World Food Programme, a Food Security Cluster, az Oxfam, a CARE International, és a Save the Children.

¹⁷ A krónikus élelmiszerhiány mérésére egy négyfokozatú skála szolgál, amely a *minimális* (1), az *enyhe* (2), a *mérsékelt* (3), valamint a *súlyos* (4) szinteket különbözteti meg. Forrás: IPC Online, Analysis Portal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

élelmiszerhiány eszkalálódásának megelőzésén, valamint az élelmiszerhiánnyal sújtott lakosság számának és arányának növekedésének megakadályozásán van a legnagyobb hangsúly. Ezzel szemben a 3-as, vagy az annál magasabb szintű akut élelmiszerválságok esetében a humanitárius segítségnyújtási feladatoknak, így lakosságot érintő éhezés enyhítésének és az éhezést előidéző okok megakadályozásának jut az elsődleges szerep.

<i>Fokozat</i>	<i>Leírás/Meghatározás</i>	<i>Válaszlépések, célok</i>
1 - Minimális	A vizsgált területeken öt háztartásból legalább négy hozzájut megfelelő mennyiségű élelmiszerhez és nem élelmiszer termékekhez anélkül, hogy atipikus, nem fenntartható élelmiszer- és bevétel-szerzési módokat kellene igénybe venniük (pl. humanitárius segélyek).	<ul style="list-style-type: none"> – reziliencia kiépítése, – katasztrófa-kockázat csökkentése
2 - Aggasztó	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: a megfelelő élelmiszerfogyasztás minimális szintű; az alapvető nem élelmiszertermékekhez való hozzájutás akadályozott külső segítség nélkül.	<ul style="list-style-type: none"> – reziliencia kiépítése, – katasztrófa kockázat csökkentése, – megélhetési lehetőségek védelme
3 - Válság	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: rendszertelen élelmiszerfogyasztás, amely akut alultápláltsággal párosul; VAGY minimális élelmiszerhez való hozzájutás a vagyontárgyak és a tartalékok felélésével.	<p>azonnali cselekvés szükséges:</p> <ul style="list-style-type: none"> – az élelmiszer-fogyasztási szakadékok és az akut alultápláltság csökkentésére; – a megélhetési lehetőségek védelmére

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Fokozat	Leírás/Meghatározás	Válaszlépések, célok
4 - Vészhelyzet	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: rendszertelen élelmiszerfogyasztás, amely alultápláltságot és haláleseteket eredményez; VAGY vagyontárgyak, tartalékok szélsőséges mértékű felélése, elvesztése.	azonnali cselekvés szükséges: – a megélhetési lehetőségek védelmére és az alultápláltságból fakadó halálesetek megakadályozására
5 -Katasztrófa/Éhínség	A humanitárius segélyek ellenére öt háztartásból legalább egyre jellemzőek a következők: élelmiszert és más alapvető szükségletek tartós és szélsőséges hiánya, amelynek következtében az éhezés, a halálesetek és a szegénység nyilvánvalóvá és szemmel láthatóvá válnak.	azonnali cselekvés szükséges: – magas halálozási arány megelőzésére – a megélhetések teljes eróziójának megakadályozására

1. táblázat: Az akut élelmiszerbizonytalanság fokozatai Forrás: Food Security Information Network: *Global Report on Food Crises 2018, Rome, 2018.*

Az akut „élelmiszer-bizonytalanság” – ahogy az a fenti táblázatból is látszik – legsúlyosabb formája az éhínség, amelyet sok esetben az elhúzódó háborús konfliktusok idéznek elő. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy bizonyos „feltételeknek” teljesülniük kell ahhoz, hogy egy adott térséget éhínséggel sújtottnak lehessen kinyilvánítani: A Food Security Information Network jelentése szerint éhínségről abban az esetben beszélhetünk, ha a vizsgált térség lakosságának minimum 20%-a érintett súlyos élelmiszerhiányban; ha az öt év alatti gyermekek 30%-a szenved akut alultápláltságtól; valamint, ha a napi elhalálozások megduplázódnak.¹⁸

ÉLELMISZERVÁLSÁGOK, MINT A FEGYVERES KONFLIKTUSOK KÖVETKEZMÉNYEI

A nagymértékű élelmiszerhiány és a súlyos élelmiszerválságok, éhínségek a fegyveres konfliktusok egyértelmű és legtöbb esetben szemmel látható velejárói. Egy háborús konfliktus felszámolja az élelmiszertermeléshez és élelmiszerellátáshoz szükséges biológiai,

¹⁸ Food Security Information Network, 2018, 17.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

gazdasági feltételeket, a szociális és humán infrastruktúrát.¹⁹ Gátat szab ezáltal az élelmiszerek elérhetőségének, csökkenti azok felhasználásának lehetőségét, valamint jelentős mértékben akadályozza az élelmiszerekhez való hozzáférést.²⁰ Egy háborús konfliktus rövid és hosszú távra nézve is jelentős negatív következménnyel jár az érintett ország/térség lakosságának élelmiszerellátására és az élelmiszerbiztonságra nézve.

AKUT „ÉLELMISZER-BIZONYTALANSÁG”

A különböző hadviselési módok természetüknél fogva közvetlenül idéznek elő „élelmiszerbizonytalanságot”, kiváltva ezzel az érintett lakosság körében élelemtől való megfosztottságot, éhezést, valamint az ezekből fakadó megbetegedéseket, haláleseteket. A fegyveres konfliktusok egyik legnyilvánvalóbb rövid távú hatása az élelmiszerbiztonságra vonatkozólag a harci eljárásként alkalmazott éheztetés, az az ellenség megadását elérni kívánó eszköz, amelynek leggyakoribb formája a civil lakosságtól való élelmiszersegély-megvonás, valamint az élelmiszerimport útjainak elvágása.²¹ A civil lakosságtól való élelmiszer megvonás klasszikus történelmi példája az ostrom, ezen hadviselési forma jellemzői közé ugyanakkor nem csupán az imént említett éheztetés sorolható, hiszen számos esetben az ostrom az érintett terület élelmiszertermelő mezőgazdasági térségeinek (állatállományok, haszonnövénytermő területek, élelmiszertermeléshez szükséges egyéb eszközök) elpusztítását is eredményezi.²²

A háborús konfliktusok ezen felül az érintett térség lakosságának elmenekülését vonják maguk után, kitéve ezzel a menekülteket az akut (és krónikus) élelmiszerhiány veszélyének.²³ Az elvándorlás eredményeképpen mind az országhatáron belül lakóhelyüket elhagyni kényszerülők, mind az országhatáron túlra menekülők átmeneti élelmiszersegélyekre szorulnak legalább addig, amíg új otthonra nem találnak, hiszen a zsúfolt menekülttáborokban sem az élelmiszertermelés, sem a bevételszerzés feltételei nem adóttak.²⁴ Egy háborús konfliktus következtében nem csupán a termőterületek megsemmisülésével csökkenhet radikálisan a mezőgazdasági termelés és az élelmiszerellátás: a termőföldeken dolgozó, gazdálkodó népesség száma is jelentősen visszaeshet besorozáshoz és egyéb, a konfliktushoz szorosan kapcsolódó (közvetlen fegyveres támadások és összecsapások,

¹⁹ de Waal, Alex: Armed Conflict and the Challenge of Hunger: Is An End in Sight? In: International Food Policy Research Institute-Concern Worldwide-Welthungerhilfe-World Peace Foundation: Global Hunger Index 2015, Bonn/Washington D.C./Dublin, 2015, 23-25.

²⁰ Bora, Saswati – Ceccacci, Iride – Delgado, Christopher – Townsend, Robert: Food Security and Conflict – World Development Report 2011 Background Paper, World Bank: Agriculture and Rural Development Department, 2010, 7-8.

²¹ de Waal, 2015.

²² Messer, Ellen – Cohen, Marc J. – D’Costa, Jashinta: Food from Peace: Breaking the Links between Conflict and Hunger, *Food, Agriculture and the Environment Discussion Paper 24*, International Food Policy Research Institute, Washington D.C., 1998, 6.

²³ FAO – IFAD – UNICEF – WFP – WHO, 2017, 30.

²⁴ Messer et al, 1998, 7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

alultápláltság, fertőzések stb.) halálesetek, valamint a tömeges elvándorlás által. Mindezen kívül élelmiszerhiányt idézhet elő a mezőgazdasági területek elaknásítása, az ivóvíz kutak megmérgezése, ami szintén jelentős mértékben visszaveti a mezőgazdasági termelést, veszélybe sodorva ezzel az biztonságos és kiszámítható élelmiszerellátást.²⁵

KRÓNIKUS, HOSSZÚ TÁVÚ „ÉLELMISZER-BIZONYTALANSÁG”

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a mezőgazdasági termőterületek megsemmisülése nem csupán akut, de krónikus, hosszú távú élelmiszerhiányt is előidézhet, hiszen jelentősen csökkennek a mezőgazdasági termelési és egyéb gazdasági tevékenységek.

Kevésbé látványosak, azonban sokkal átfogóbbak és áthatóbbak a fegyveres konfliktusok hosszú távú következményei, amelyek még a harcok beszüntetése után is éreztethetik hatásukat.

Mind a háború eredményezte gazdasági visszaesés, mind a piaci folyamatok megszakadása a forrásokhoz való korlátozott hozzáférést jelenti.²⁶ A szegénység vagy az elszegényedés, és az abból fakadó „élelmiszer-bizonytalanság” (*poverty-related hunger*) az ipari és mezőgazdasági termelést végző területek – pl. bombatámadások általi – megsemmisülésével, valamint a lerombolt infrastruktúrával szorosan összekapcsolódik. Egy fegyveres konfliktus ilyesfajta következményei hozzájárulnak a nagy arányú munkanélküliséghez, felszámolják a munkavállalási célú migrációt, amelyek a konfliktusban érintett állam számos térségében a civil lakosság számára jelentős mértékben visszavetik a bevételszerzési lehetőségeket. Egy-egy, évtizedekig elhúzódó fegyveres konfliktus, polgárháború a többgenerációs képzetlenség, munkanélküliség és szegénység jelenségét vonja maga után. A háborús konfliktus időszakára megfosztja a fiatal korosztályt a formális oktatásban és szakképzésben való részvételtől, valamint a szokásos szocializációs lehetőségektől. Mindezek eredményeképpen egy elhúzódó konfliktus időszaka alatt a munkaképes korú generáció nem képes elsajátítani olyan megfelelő, hasznosítható szaktudást, amely a segítségével a háborús konfliktus befejeztével elkezdődhetne a munkanélküliség és az abból fakadó mélyszegénység és „élelmiszer-bizonytalanság” felszámolása.²⁷ Mindezeneken felül súlyosbítja a szociális bizonytalanságot a védelmi kiadások jelentős megnövelése, amely a szociális kiadások nagymértékű leredukálását eredményezi.²⁸

ÉLELMISZERBIZONYTALANSÁG NAPJAINK VÁLSÁGÖVEZETEIBEN

²⁵ Uo.

²⁶ Food Security Information Network, 2018. 32.

²⁷ Messer, Ellen: Rising Food Prices, Social Mobilizations and Violence: Conceptual Issues in Understanding and Responding to the Connections Linking Hunger and Conflict, NAPA Bulletin 32/Issues in Hunger and Conflict, 2009, 15-16.

²⁸ Uo.

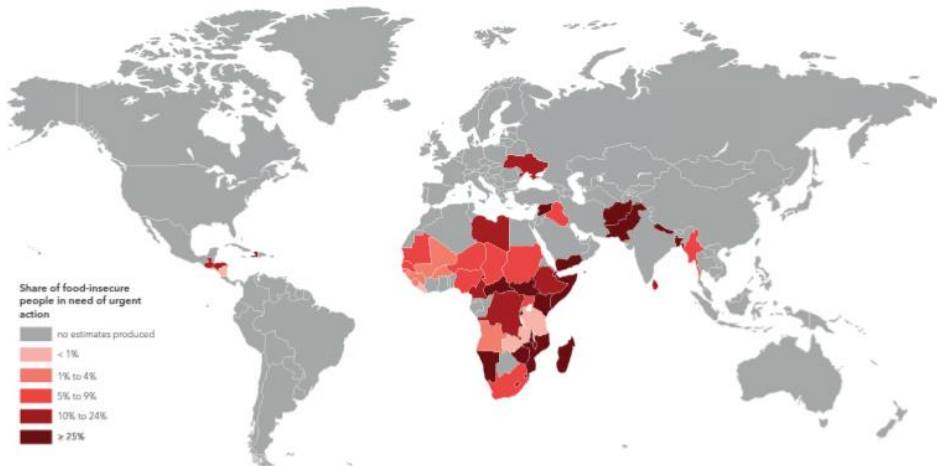
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

2017-ben 51 ország volt érintett élelmiszerválságban, ebből 18 országban a lakosságot érintő „élelmiszer-bizonytalanság” fő okozói fegyveres konfliktusok, polgárháborúk.²⁹ Ebben a 18 országban csaknem 74 millió ember érintett olyan mértékű „élelmiszer-bizonytalanságban”, amely az IPC meghatározása szerint a 3-as vagy annál magasabb kategóriába esik. Az alábbi térképen (1. sz. térképvázlat) látható, hogy mely országok esetében beszélhetünk akut élelmiszerválságokról. Fontos megjegyezni azonban, hogy a térkép nem csak a fegyveres konfliktusok következtében kialakult élelmiszerválságokat ábrázolja, de jelöli azokat az országokat is, amelyek valamilyen egyéb társadalmi, gazdasági, környezeti okokból küzdenek akut „élelmiszer-bizonytalansággal”. A leginkább érintett országok közé tartoznak (háborús konfliktusból vagy egyéb okból kifolyólag) Kelet-és Dél-Afrika országai, Jemen, Szíria, Afganisztán, Pakisztán, Nepál, Banglades és Sri Lanka, valamint Haiti: ezekben az országokban a lakosság több mint 25%-a érintett súlyos akut „élelmiszer-bizonytalanságban” és szorul azonnali élelmiszersegélyekre.

Fontos azonban rámutatni, hogy annak ellenére, hogy a válságövezetekben (2. táblázat) a háborús konfliktus tekinthető a jelentős mértékű akut élelmiszer-bizonytalanság első számú kiváltójának, az élelmiszerhiányt olyan jelenségek is súlyosbítják, mint a klímaváltozás; a szélsőséges időjárási körülmények (áradások, szárazság); a magas élelmiszerárak és/vagy a mélyszegénységben élő rurális népesség magas aránya.³⁰

1. térképvázlat: A 3-as vagy annál magasabb fokozatú akut élelmiszer-bizonytalanságban érintett országok (Forrás: Food Security Information Network: Global Report on Food Crises, Rome, 2018.)

Az alábbi táblázatban ismertetett adatok alapján elmondható, hogy – az össznépességhez viszonyított arányt tekintve – az „élelmiszer-bizonytalansággal” leginkább sújtott

²⁹ Food Security Information Network, 2018, 31.

³⁰ Uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

térségek közé tartozik az afrikai kontinensen Dél-Szudán, a Csád-medence, a Közép-afrikai Köztársaság és Szomália; a Közel-Keleten Jemen, Szíria, a Palesztin Autonóm Területek, valamint Afganisztán. Kelet-Ukrajna az egyetlen olyan térség az európai kontinensen, amelynek lakossága a négy éve tartó konfliktus eredményeképpen élelmiszerváltságban érintett (2. táblázat).

A táblázatból az is látható, hogy a válságövezetek közül Jemenben a legmagasabb az akut élelmiszerváltságtól szenvedő lakosság száma és aránya. A negyedik éve tartó polgárháború folyamán zajló légitámadások, fegyveres összecsapások, valamint a civil infrastruktúrát érő támadások a világ jelenlegi egyik legsúlyosabb élelmiszerváltságát és kolera-járványát eredményezték.³¹ Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – továbbiakban: UN OCHA*) szerint a jemeni lakosság fele él az ország azon térségeiben, ahol a harcoló felek rendszeresen követnek el civilek elleni támadásokat, valamint módszeresen sértik meg a nemzetközi humanitárius jog számos pontját (különösen Jemen nyugati kormányzóságai: Ta'izz, Al Bayda', Al Hudaydah, Sana'a, Shabwah, Al Mahwit stb.).³² A humanitárius segítségnyújtási műveletek keretében nyújtott élelmiszersegélyek ellenére a lakosság 53%-a, tehát kb. 15,9 millió ember érintett 3-as vagy annál magasabb fokozatú akut élelmiszerváltságban: ebből 10,8 millióan élelmiszerváltságban; 4,9 millióan vészhelyzetben; az „élelmiszer-bizonytalanság” legsúlyosabb formájában, tehát az éhínségben 63.500-an érintettek.³³

Az élelmiszerváltságokkal sújtott térségeket vizsgáló, az éhínségek korai felismerő és figyelmeztető rendszerének (*Famine Early Warning System – továbbiakban: FEWS*) beszámlója alapján Jemen mellett Dél-Szudánt, és Nigéria északkeleti részét fenyegeti éhínség, amelynek valószínűsége elsősorban az akadálymentesen eljuttatott és a megfelelően célzott humanitárius élelmiszersegélyektől függ.³⁴ Dél-Szudánban az ötödik éve tartó polgárháború következményeképpen kialakult humanitárius válságban 2018 végén csaknem 7 millió ember szorult segítségnyújtásra, valamint a konfliktus eredményeképpen több mint 2 millió embernek kellett elhagynia az otthonát és menedéket keresnie a szomszédos országokban.³⁵ A FAO, a Világélelmiszerbiztonsági Program és az UNICEF 2017 februárjában a Dél-Szudán Bahr el Ghazal régiójában található Unity nevű tartományt éhínséggel sújtott területnek nyilvánította, amelyet még azon év májusában visszavontak.³⁶ Az elhúzódó konfliktus, a magas élelmiszerárak, a rendkívül gyenge gazdasági teljesítmény és a bevé-

³¹ UN OCHA Yemen: Humanitarian Needs Overview 2018 – Yemen, UNOCHA, 2017, 5-6.

³² Uo.

³³ Integrated Food Security Phase Classification: Acute Food Security Analysis – Yemen (December 2018 – January 2019)., IPC, 2018.

³⁴ Famine Early Warning System Network: Food Assistance Peak Needs 2019, FEWS NET/USAID, 2018.

³⁵ UN OCHA: Humanitarian Needs Overview – South Sudan, UNOCHA, 2018, 2-10.

³⁶ UNICEF: Famine hits parts of South Sudan, UNICEF Press Releases, 20 February 2017; Integrated Food Security Classification: The Republic of South Sudan – May 2017 – Communication Summary, IPC, 2017.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

telszerző lehetőségek hiányának következtében akut élelmiszerválsággal leginkább sújtott és éhínséggel fenyegetett területek közé tartoznak – az imént említett Unity tartomány mellett – Dél-Szudán keleti tartományai közül Joglei és Kelet-Equatoria, valamint az ország nyugati részében Nyugat-Bahr el Ghazal tartomány.³⁷ Jóllehet, az országban jelenleg hivatalosan nincs éhínséggel sújtott térség, a humanitárius segélyek ellenére mégis csaknem 40 ezer ember érintett 5-ös fokozatú akut „élelmiszer-bizonytalanságban”.³⁸

Fontos megemlíteni, hogy a konfliktus által sújtott térségekben a súlyos „élelmiszer-bizonytalanság” kockázatát tovább növeli a rurális területeken élő, mezőgazdaságtól egzisztenciálisan is függő népesség magas aránya, amely különösen igaz Burundira, Dél-Szudánra, Szudánra, Szomáliára, a Közép-afrikai Köztársaságra, valamint Jemenre és Afganisztánra (2. táblázat). Súlyosbíthatják az élelmiszerválságot ezen felül a humanitárius segélykonvojok és a segélyszervezetek munkatársai ellen irányuló fegyveres támadások, hiszen a katonai, félkatonai és terrorszervezetek az elkövetett támadásokkal szándékosan akadályozzák a humanitárius segélyek (köztük az élelmiszersegélyek) célba érését és a rászoruló lakossághoz való eljutását. 2016-ban a legtöbb ilyen jellegű támadás Afganisztánban, Dél-Szudánban, Szíriában és Jemenben fordult elő, tehát pont azokban a konfliktuszónákban, ahol a humanitárius válság és az élelmiszerhiánnyal sújtott lakosság aránya a legjelentősebb méreteket ölti.³⁹

Ország/Térség	Érintett lakosság száma (millió)	Teljes lakossághoz viszonyított arány	Rurális (1.) és urbánus (2.) népesség megoszlása (%)	
Afganisztán	7,6	26%	73	27
Burundi	2,6	26%	88	12
Csád-medence (Északkelet-Nigéria)	7 (5,2)	33% (34%)	-	-
Dél-Szudán	6,1	50%	81	19
Irak	2	5%	30	70
Jemen	17	60%	65	35

³⁷ Famine Early Warning System Network, 2018.

³⁸ Food Security Information Network, 2018.

³⁹ Stoddard, Abby – Harmer, Adele – Czwaro, Monica: Aid Workers Security Report 2017 – Behind the attacks: A look at the perpetrators of violence against aid workers, USAID, 2018.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

Ország/Térség	Érintett lakosság száma (millió)	Teljes lakossághoz viszonyított arány	Rurális (1.) és urbánus (2.) népesség megoszlása (%)	
Kongói Demokratikus Köztársaság	7,7	11%	57	43
Közép-afrikai Köztársaság	1,1	30%	60	40
Palesztin Autonóm Területek	1,6	32%	25	75
Szíria	6,5	33%	42	58
Szomália	3,3	27%	60	40
Szudán	3,8	9%	66	34
Ukrajna (Donyecki és Luhanszki területek)	1,2	20%	30	70

2. táblázat: A válságövezetekben a 3-as vagy annál magasabb fokozatú akut élelmiszerbizonytalanságban érintett lakosság száma és aránya (Forrás: Food Security Information Network, 2018. alapján szerkesztette a szerző)

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban összefoglaltam az élelmiszerbiztonság és a háborús konfliktusok közötti korrelációt, bemutatásra került emellett, hogy napjaink háborús konfliktusai milyen hatást gyakorolnak az érintett államok, térségek élelmiszerbiztonsági helyzetére. Annak ellenére, hogy az ismertett válságövezetekben az egyik legnagyobb kihívást a súlyos mértékű akut élelmiszerválságok jelentik, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az elhúzódó, megoldatlan konfliktusok, polgárháborúk hosszan tartó, krónikus „élelmiszer-bizonytalansághoz” vezetnek. Ennek legfőbb oka, hogy a háborús konfliktusok nem csupán nagy számú emberáldozatot követelnek, de a jelentősen visszavetik a gazdasági termelést, a piaci mechanizmusokat; a gazdasági és társadalmi fejlődés érdekében addig tett erőfeszítéseket. Emellett lakóhelyeket, közintézményeket, élelmiszertermeléshez szükséges területeket semmisítenek meg, kitéve ezzel a konfliktus túlélőit többek között a mélyszegénység, a tartós munkanélküliség, és az ezekből eredő rövid és hosszú távú „élelmiszer-bizonytalanság” különböző formáinak. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a háborús konfliktussal sújtott, gyengülő államok a külső segítségük ellenére (humanitárius segítségnyújtás, nemzetközi fejlesztési segélyezés) sem rendelkeznek azokkal a feltételekkel, amelyekkel biztosított lenne a konfliktus által leginkább sújtott sérülékeny civil lakosság védel-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

me;⁴⁰ a megfelelő oktatás és egészségügyi ellátás; a kiskorúakat besorozó, felfegyverző militáns csoportok felszámolása, felelősségre vonása; amelyekkel kezelhető lenne az országhatárokon belüli menekültáradat; a járványok visszaszorítása; valamint a háború okozta elszegényedés és éhezés mérséklése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bora, Saswati – Ceccacci, Iride – Delgado, Christopher – Townsend, Robert: Food Security and Conflict – World Development Report 2011 Background paper, World Bank: Agriculture and Rural Development Department, 2010.
2. Crow, Ben: Understanding famine and hunger, In: Allen, Tim – Thomas, Alan (eds.): Poverty and Development into the 21st Century, Oxford University Press, 2000.
3. de Waal, Alex: Armed Conflict and the Challenge of Hunger: Is An End in Sight? In: International Food Policy Research Institute–Concern Worldwide–Welthungerhilfe–World Peace Foundation: Global Hunger Index 2015, Bonn/Washington D.C./Dublin, 2015., Forrás: <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/129685/filename/129896.pdf>, (2018. 12. 09.) DOI: <https://doi.org/10.2499/9780896299641>
4. Devereux, Stephen: Chronic or transitory hunger: how do you tell the difference? SENAC Brief, No. 3, World Food Programme, July 2006., Forrás: <https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ena/wfp100603.pdf>, (2018. 10. 06.)
5. Famine Early Warning System Network: Food Assistance Peak Needs 2019, FEWS NET/USAID, 2018. Forrás: https://fewsn.net/sites/default/files/Food_assistance_peak_needs_2019.pdf, (2018. 12. 12.)
6. Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO in the 2017 humanitarian appeals, FAO, Rome, 2016. Forrás: <http://www.fao.org/3/a-i6642e.pdf>, (2018. 12. 10.)
7. Food and Agricultural Organization of the United Nations: Trade Reforms and Food Security, Chapter 2., FAO, Rome, 2003. Forrás: http://www.fao.org/docrep/005/y4671e/y4671e06.htm#bm06_2, (2018. 12. 08.)
8. Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action, World Food Summit, Rome, 1996.
9. Food and Agriculture Organization of the United Nations: The State of Food Security in the World 2001. FAO, Rome, 2002. Forrás: http://www.fao.org/docrep/003/y1500e/y1500e03.htm#P2_33, (2018. 12. 10)
10. FAO – IFAD – UNICEF – WFP – WHO: The State of Food Security and Nutrition in the World 2017 – Building Resilience for Peace and Food Security, FAO, Rome, 2017. Forrás: <http://www.fao.org/3/a-i7695e.pdf>, (2018. 12. 07.)
11. Food Security Information Network: Global Report on Food Crises 2018, Rome, 2018. Forrás: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP->

⁴⁰ Ide tartozik a lakott területek, iskolák, kórházak és egyéb közintézmények elleni fegyveres támadások, valamint a népirtások, etnikai tisztogatások megakadályozása.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10>

2019. XII. évfolyam 1. szám

- [0000069227/download/? ga=2.239458890.855938745.1544538519-1462386049.1534924447](https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.10), (2018. 12. 05.)
12. Integrated Food Security Phase Classification Online: Analysis Portal, <http://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/>
 13. Integrated Food Security Phase Classification: Acute Food Security Analysis – Yemen (December 2018 – January 2019)., IPC, 2018. Forrás: http://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/1_IPC_Yemen_AFI_Situation_2018Dec_2019Jan.pdf, (2018. 12. 11.)
 14. Integrated Food Security Classification: The Republic of South Sudan – May 2017 – Communication Summary, IPC, 2017. Forrás: http://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_South_Sudan_AcuteFI_May2017_June-July2017.pdf, (2018. 12. 12.)
 15. Messer, Ellen-Cohen, Marc J.-D'Costa, Jashinta: Food from Peace: Breaking the Links between Conflict and Hunger, *Food, Agriculture and the Environment Discussion Paper 24*, International Food Policy Research Institute, Washington D.C., 1998.
 16. Messer, Ellen: Rising Food Prices, Social Mobilizations and Violence: Conceptual Issues in Understanding and Responding to the Connections Linking Hunger and Conflict, NAPA Bulletin 32/Issues in Hunger and Conflict, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1556-4797.2009.01025.x>
 17. Sen, Amartya K.: A fejlődés mint szabadság, Európa Könyvkiadó, 2003.
 18. UNICEF: Famine hits parts of South Sudan, UNICEF Press Releases, 20 February 2017. Forrás: <https://www.unicef.org/press-releases/famine-hits-parts-south-sudan>, (2018. 12. 12.)
 19. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: Humanitarian Needs Overview – South Sudan, 2018. Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/South_Sudan_2018_Humanitarian_Needs_Overview.pdf, (2018. 12. 12.)
 20. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: Humanitarian Needs Overview – Yemen, 2018. Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/yemen_humanitarian_needs_overview_hno_2018_20171204_0.pdf, (2018. 12. 10.)
 21. United Nations: UN Millennium Campaign, United Nations Online,
 22. <http://www.un.org/millenniumgoals/>
 23. World Food Programme: Emergency Food Security Assessment Handbook, Rome, 2009. Forrás: https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/manual_guide_proced/wfp203246.pdf, (2018. 12. 05.)
 24. World Food Programme: Fact sheet – Hunger and conflict, WFP, Rome, 2018.